

Bokmeldinger

Harriet Bjerrum Nielsen og Monica Rudberg

Moderne jenter: Tre generasjoner på vei

Oslo: Universitetsforlaget, 2006

«Moderne jenter: Tre generasjoner på vei» er en studie forestillinger, minner, erfaringer og refleksjoner omkring viktige sider av eget liv hos tre generasjoner kvinner i Norge. I innledningen spør forfatterne: *Kan man skrive et lite stykke norgeshistorie gjennom den måten tre kvinner som er i slekt med hverandre, forteller om sin barndom og sin mor på?* Og det er det denne boka gjør et forsøk på gjennom 365 sider, der disse tre kvinnegenerasjonene snakker om barndom, oppvekst, foreldre, kjærlighet og arbeid gjennom forfatternes spørsmål og bearbeidet gjennom deres sammenbindende analyser og kommentarer.

Studien omfatter intervju med 22 jenter, 21 av deres mødre og 14 av deres mormødre. De eldste kvinnene, «mormødrene», er født omkring 1910. Deres døtre, «mødrene», er stort sett etterkrigsgenerasjonen født mellom 1934 og 53. Den yngste generasjonen er født rundt 1971 og 72 og kalles «døtrene». I boka omtales disse tre generasjonene som henholdsvis den «eldste», «midterste» og «yngste». Alle kvinnene er kategorisert i forhold til klassebakgrunn og bosted. Om utvalget av informanter sier forfatterne at det er selektert og skiller seg fra statistiske tall for gjennomsnittsbioграфиene i perioden. Den yngste generasjonen har en høyere utdanningsprofil og en høyere andel skilte foreldre enn landsgjennomsnittet. Skjevheten får forfatterne til å endre utgangsposisjon noe og presisere spørsmålene til: «Hvor kommer de jentene fra som har klart å bruke utdanningssystemet og likestillingen til å gjøre karriere i nye og moderne yrker som prosjektledere og markeds konsulenter, eller i mer tradisjonelle yrker som tidligere i høy grad var forbeholdt menn? Hva er disse jentenes forhistorie? Hvem var deres mødre og formødre og hvordan har deres liv påvirket døtrenes livsvalg?» Det er altså slike spørsmål som drøftes, og som både skal utdype norgeshistorien og mer presist, modernitetshistorien i Norge.

I det første kapittelet («En moderne jente blir til») får vi et konsentrat av bokas prosjekt og hovedkonklusjon. Det jeg leser som en beskrivelse av en «utfoldende modernitet», kan stereotypert sagt sies å gå fra begrensede kvinneliv innenfor slektas, bygdas og klassens konvensjoner og krav, til en begynnende frigjøring fra slike tette relasjoner, via en mellomgenerasjon der frigjøring fra tradisjonell autoritet vektlegges, til det nærmest fullendte moderne

subjektet som døtrene representerer. Slik sett oppsummeres disse tre generasjonene i et klassisk moderniseringsperspektiv, kjennetegnet av stadig sterkere individualisering og selvrefleksjon. I diskusjonen om modernitet sier forfatterne at moderniteten ikke bare er noe som har «rammet» disse jentene, men at de tvert imot på mange områder har vist en intens «lyst til å bli moderne» og derfor kan ses på som «modernitetens fortropp» (s. 18). Videre diskuteres generasjonsperspektivet og samfunnsendring som stafettpinne, overgitt fra en generasjon til den neste, men i endret utgave. Stafettløpet er i boka organisert i tre livsfaser: *barndommen*, der endring dreier seg om forholdet mellom foreldre og barn, *ungdommen*, der endring dreier seg om hvordan kropp og seksualitet uttrykkes og forhandles og *ung voksenalder*, der endring består i avveiningen mellom hensynet/motivasjon i forhold til arbeid og til kjærlighet og familie. Forfatterne understreker at endring er komplekse prosesser, blant annet fordi de foregår både på et strukturelt (levestandard, utdanning, arbeidsplasser), kulturelt og psykologisk nivå (verdier, perspektiver, tenkemåter, emosjonelt register).

Kapittel to heter «Liv og fortelling». Her diskuterer forfatterne fortellerperspektivet mer generelt og understreker at: «Erindringer er ikke direkte avspeilinger av hva som faktisk skjedd: Erindringer er fortellinger og dermed alltid rekonstruksjoner» (s. 45). Diskusjonen avsluttes med en drøfting av forskernes egen rolle som «orkesterledere» (s. 55) for «symfonien av mange stemmer» (s. 31). Det påpekes at det til syvende og sist er forskerens historie om historiene som kommer på trykk, og at dette er gjort eksplisitt gjennom hele boka ved å tydeliggjøre forskerne som «(...) innlevende, undrende eller uforstående 'orkesterledere'».

Boka oppsummeres i avslutningskapittelet «Kvinnelighet på klassereise», der det som karakteriseres som fem generasjonshistorier, diskuteres i forhold til fire identifiserte mobilitetsmønstre og «hvilke kulturelle og psykologiske prosesser disse sosiale mobilitetsmønstre synes å være vevd sammen med» (s. 347). Det er først og fremst hvordan «modernisering av kjønn» kan forstås gjennom generasjonshistoriene; hvordan mødrenes selvforståelse, ambisjoner og posisjoner har påvirket døtrene osv., som er tema for resten av oppsummeringen. Med basis i døtrenes fortellinger, konkluderer forfatterne med at dagens unge kvinner muligens tilfører feminismen noe nytt. Døtrenes feminisme kan betegnes som «relasjonell individualisme» som bygger bro over spenningen mellom likhetsfeminisme (likhet som grunnlag for likeverd) og forskjellsfeminisme (forskjell som grunnlag for likeverd) og ivaretar hensynet til individet og til fellesskapet (familie og/eller yrkeskarriere). Relasjonell individualisme innebærer en lydhørhet overfor egne ønsker og behov sammen med en velutviklet solidaritet med andre, som kan forstås som en slags kollektiv utvidelse av selvet.

Denne boka omfatter et stort materiale. Å utvide norgeshistorien gjennom et tre-generasjonsperspektiv er et ambisiøst mål. Det står enorm respekt av det arbeidet forfatterne har gjort med materialet. Ikke bare har de håndtert de 57 kvinnes fortellinger ut fra et generasjonsperspektiv slik at hver generasjon hele tiden presenteres for seg, men presentasjonene blir også analysert i et klasse- og by/landperspektiv. I tillegg diskuteres fortellingene ut fra kulturelle, psykologiske og strukturelle aspekter. Jeg synes forfatterne har lykkes godt med sin overordnede ambisjon om å skrive et lite stykke norgeshistorie og å avdekke mange interessante trekk ved kvinneerfaringer over tre generasjoner. Uansett et litt skjært utvalg, beskriver historiene og analysene av dem, viktige sider av norske kvinners vilkår og diskursene omkring kjønn, modernitet, arbeid, utdanning og kjærlighet i det 20. århundre. Empiriske funn, som at mellomgenerasjonen, «mødrene», er de som uttrykker et klart kritisk syn på sine mødre og tar avstand fra deres liv og valg, tydeliggjør etter min mening hvordan samfunnsforhold og diskurser påvirker relasjoner og psykologiske prosesser. Videre presenterer forfatterne modernitet som en utvikling mot stadig større autonomi og valgmuligheter i eget liv, men viser samtidig at kvinnene i de to siste generasjonene selv forteller hvordan det hovedsakelig har vært tilfeldigheter som har bestemt deres livsvei på viktige områder. Boka er følgelig full av interessante empiriske funn som delvis drøftes og delvis bare refereres. Sånn sett tror jeg denne boka blir en viktig kilde til diskusjon og komparasjon for lignende prosjekter i det 21. århundre. Hvor dagens ambisiøse jenter kommer fra og hvordan deres formødres liv har påvirket døtrenes livsvalg, er jeg imidlertid usikker på om jeg har fått en bedre forståelse av.

Før jeg går inn på mine innvendinger, vil jeg si litt om formen på boka. Boka er gjennomillustrert med bilder av tre generasjoner kvinner som ikke er de samme kvinnene som er intervjuet, men som representerer samme generasjoner. Dette gir fortellingene en stofflighet som gjør dem levende og nære. Språket i boka er eksemplarisk ved å være omtrent rensert for fremmedord som ikke er gått inn i dagligtalen. Gjengivelse av fortellingene er også levende og utdypende selv om jeg kunne ønske meg noe lengre utdrag av fortellingene for lettere å kunne gjøre meg opp min egen vurdering av hva de sier. Teksten er organisert slik at hver generasjon stort sett får sitt eget kapittel innenfor hver del, men noen steder diskuteres fortellingene i forhold til hverandre. Jeg gikk ganske ofte i surr mellom eldste, mellom- og yngste generasjon, slik at jeg stadig måtte bla tilbake og lese hvem som mente hva. Jeg tror dette i stor grad skyldes detaljrikdommen i analysen. På den ene siden er en slik detaljrikdom viktig i et så stort materiale, på den andre kan den kvele klarheten og strukturen i framstillingen. Jeg synes nok detaljrikdommen er for stor i denne boka, spesielt fordi mange detaljer er

uinteressante og derfor lett framstår som pludring for pludringens skyld. Jeg aksepterer at detaljrikdom er viktig nettopp for ikke å overgeneralisere, men her oppfattet jeg at forfatterne rett som det er motsier seg selv og derved undergraver sin egen generalisering, men uten å fire på den.

Opplevelsen av at det er for mange detaljer i teksten, kan også tilskrives en mer grunnleggende innvending mot analysen. Jeg leser boka som et klart normativt prosjekt mer enn et utforskende prosjekt. Med det mener jeg at forfatterne helt i utgangspunktet har definert hva en tre-generasjons kvinnehistorie må dreie seg om, nemlig mobilitet og modernisering forstått som utvikling av autonomi, uavhengighet og subjektivisering, og at en slik «utvikling» først og fremst kan forstås og forklares gjennom forhold innad i familier. Framstillingen og analysen av kvinnenens liv presenteres som et lineært prosjekt, det er snakk om et stafettløp mot et gitt mål. Uttrykksformer som i tittelen: «tre generasjoner på vei», «forandringens generasjonsstafett» og «modernitetens fortropp» er alle med på å forme disse historiene til et forholdsvis forutsigbart felttog fra et gitt utgangspunkt: Kvinner i slektas og bygdas tjeneste, til et gitt mål: autonome subjekter i sin egen og samfunnets tjeneste. Sånn sett kan boka lett leses, slik jeg gjør, som fortellingen om en historisk utvikling mot det fullendte (foreløpige) feminine subjekt. En slik normativ og lineær forståelse av endring kan betraktes som et bidrag i en litt naiv «moderne» analytisk tradisjon med sin klippetetro på utvikling som et nesten udelt gode. Den kan også føles betryggende i sin forsikring om at alt egentlig går fra det verre til det bedre, og at vi nå nærmer oss en fullt utviklet kvinnelighet? For meg blir analysen ganske dogmatisk og forutsigbar og her bidrar alle detaljene til å skape mer irritasjon enn egentlig oppklaring. Veldig mange av sitatene fra fortellingene er brokker av typen: «pupper og menstruasjon var en spennende ting den gangen» eller «mamma, nå har jeg fått, endelig har jeg fått mensen». Når jeg opplever slike brokker av fortellingene, og lange inngående beskrivelser og diskusjoner av alt fra forholdet til mor og forhold til far, til egen kropp, til menstruasjon, til å ligge med gutter osv., som kjedelige, er det ikke fordi de er uinteressante i seg selv. Min irritasjon oppstår delvis fordi jeg gjerne skulle fått presentert mer hele refleksjoner fra informantene, og delvis fordi de alltid inngår som underbygging av et analyseskjema som jeg for lengst har forstått. I denne historien er det bare én modernitet, og den framstår som synonym med mobilitet og «kvinnefrigjøring». Prosesser forstås som endring «nedenfra og opp» i sosiologisk forstand. Det er middelklassens økonomiske, kulturelle og psykiske ressurser eller habitus som ser ut til å være målet for kvinnenens stafett, med forfatterne som heiagjeng. Når mormødrene i eldste generasjon reiser fra bygda til byen som hushjelper, beundrer de herskapets ting, levemåte og dannelses og aksepterer herskapets paternalistiske

omsorg for dem som en del av læretiden, får vi vite. Vi hører også hvordan den borgerlige dannelsen siden blir en del av deres eget kulturelle kapital, lært som hushjelper. Forfatterne forklarer beundringen for borgerskapets levemåte i psykologiske termer og de spør om det hadde sammenheng med bygdejentenes møte med en mer intimisert familiekultur (s. 286). Slik blir hushjelposten og middelklassens kulturelle kapital viktige ressurser for deres egen mobilitet og i forfatterens analyse også for moderniteten. Det utdannede borgerskapets kulturelle kapital danner slik kjernen i den moderniteten forfatterne ser som «målet» for stafetten. Dette kommer fram når de for eksempel omtaler kjøpmansdatteren som begynner på et velrenommert bygymnas, men som «mangler kulturell kapital» slik også arbeiderfamilier sies å mangle kulturell kapital (s. 304). Her blir den utdannede middelklassens kapital synonymt med kulturell kapital per se, og ikke en klassespesifikk utgave av den. Er det rimelig å anta at forholdet mellom barn, foreldre, slekt og andre samfunnsinstitusjoner er det samme i alle sosiale klasser og tider? Hvis dette ikke er tilfelle, kan man da anta at foreldre/mødre har den samme innflytelse på døtrene sine uansett klassebakgrunn? Vil ikke andre aktører som lærere, slektninger, venner spille forskjellige roller i jenters identifiseringsprosesser? Disse spørsmålene blir ikke berørt i boka, men blir, i alle fall hos meg, stående som nok en innvending til bokas utviklingsfortelling.

Forfatterne skriver et sted at det er mange forskjellige måter å bli en moderne kvinne på (s. 345). Andre steder slås det fast at likestilling og feminisme er nødvendig for at kvinner skal bli moderne subjekter, noe som igjen henger uløselig sammen med utdanning og sosial mobilitet (s. 348). Innebærer en slik analyse at kvinner som lever i andre typer «strategiske situasjoner», som for eksempel i familien basert på komplementære kjønnsrelasjoner, ikke er moderne, eller at kvinner uten utdanning ikke kan forstås som moderne subjekter? Jeg vil ikke påstå at forfatterne mener det, men i min lesning er det noe sånt som går fram av teksten. Det innebærer i tilfelle at modernitet begrenses til en vestlig middelklassekultur basert på en bestemt strategisk situasjon mellom kjønn; likestilling. Dette er selvfølgelig et legitimt teoretisk ståsted, men når det også blir forfatterens normative ståsted syns jeg analysen blir for endimensjonal.

Det endimensjonale ved analysen underbygges av en gjennomgående dikotomisk tenkning, eller i alle fall framstilling. Hver generasjon framstilles i motsetningspar. Yngste generasjon: mellom pliktmoral og ny individualisme. Mellomgenerasjonen: mellom ny frihet og tradisjonelt kjønn og yngste generasjon: mellom selvutvikling og relasjoner. Temaene presenteres på samme måte oftest som motsetning og grunnlag for ambivalens som i: *Strengte mødre og snille fedre* (eldste generasjon), *svake mødre og trygge fedre* (mellomgenerasjonen) og *effektive mødre og varme fedre* (yngste generasjon). Forfatterens poeng her er

at jentenes grad av identifisering med mor eller far avspeiler måten de identifiserer seg som kvinner på. Dette analysegrepet er nok knyttet til en psykodynamisk tenkning der tese–antitese og syntese danner et utviklingsmønster. Etter som begge forfatterne har et psykologisk utgangspunkt er en slik framstilling forståelig. Jeg tenker meg imidlertid at et større fokus på samfunnsmessige endringer i økonomi, i religion og i politiske bevegelser og diskurser som grunnlag for identifisering og endring ville kunne bryte opp et slik litt entydig forståelse av utvikling og endring mellom generasjonene. Samfunnsmessige betingelser for hver generasjon er riktignok til stede i teksten, men etter min mening som svært bleke bakgrunnstepper. Dette kan godt skyldes at kvinnene faktisk ikke har vært opptatt av slike spørsmål eller at forfatterne ikke har stilt dem, men det framgår flere steder i teksten at mange av kvinnene faktisk har vært svært samfunnsengasjert. Jeg tilhører selv mellomgenerasjonen, oppvokst i Oslo i middelklassen med en mor som var husmor. Jeg giftet meg og fikk barn før jeg tok utdanning, men den «store politiske veknelsen som har hjemsøkt vårt land» fra midten av 1960-årene til slutten 1980-årene, formet min ungdom og tidlig voksenliv på bestemte måter. Den påvirket mitt yrkesvalg, mitt ekteskap, min skilsmisse og mitt forhold til foreldrene og barna mine. Mine erfaringer sier meg at psykologiske «krefter», som motivasjon, drift og ambisjoner, som muligens arves gjennom generasjoner, nok er viktig for ens livsløp, men at økonomiske betingelser, politiske prosesser og kulturelle diskurser er minst like sentrale identitetsfaktorer sammen med det som kan se ut som tilfældigheter.

Etter min mening innbyr boka til en interessant og nytenkende analyse omkring nettopp hegemoniske måter å tenke modernitet på. Med et litt mer nysgjerrig og litt mindre dogmatisk utgangspunkt kunne hver generasjonsfortelling vært lest på sine egne premisser i forhold til politiske, religiøse og materielle betingelser der og da, og modernitet kunne vært brukt som et teoretisk perspektiv som ble testet og diskutert og ikke som en mal som blir trødd ned over materialet. Slik kunne vi fått en diskusjon og utfordring av modernitet som perspektiv, som riktignok glimtvis føres i boka, men som tatt i større bredde kunne gi oss ny innsikt. Slik fortellingene nå framstilles, bekrefter de den fortrøstningsfulle, men akk så forslitte forestillingen om at alt var verre før, verden går framover og at det meste bare blir bedre og bedre. Dette er bare et speilbilde av den andre forslitte, men nostalgiske forestillingen om at alt var bedre før og at alt nå bare går til helvete.

Så, les boka, denne omtalen er et utgangspunkt for å diskutere dens viktige bidrag til kvinnehistorien, til feminisme og til modernitet!

Ada Engebrigtsen

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring

Sharam Algasi, Katrine Fangen og Ivar Frønes (red.)

Mellom to kulturer

Oslo: Gyldendal Akademisk, 2006

Det mest interessante ved boken *Mellom to kulturer* er kanskje det faktum at den er gitt ut. Med dette mener jeg i og for seg ikke at den ikke burde vært det, i alle fall ikke veldig sterkt; det jeg derimot mener er at berettigelsen for boken ikke gir seg selv. Selv om *Mellom to kulturer* innledes av et generelt og *generaliserende* – mer om dette senere – kapittel skrevet av redaktørene, består hoveddelen av boken av tolv innvandreres/minoritetsmedlemmers personlige fortellinger om sin bakgrunn for å reise til, og deres opplevelse av, Norge. Disse fortellingene er svært forskjellige både i form og innhold. I tillegg til at de tolv forfatterne er født i elleve ulike land, er noen historier korte og fragmentariske, noen lengre og utdypende. Enkelte vektlegger personlige og familiære omstendigheter, noen går inn i lengre diskusjoner om tilsynelatende overfladiske forhold – én forfatter konsentrerer seg for eksempel om ulikhetene mellom tyske og norske universitetsstudier. Ikke i noen av tekstene gis det plass til å pakke ut en sosial, psykologisk eller politisk kontekst som ville muliggjøre en forståelse av hovedpersonene som komplekse aktører. I overraskende grad fokuserer beretningene på ting som opplevelser av klima, forskjeller i omgangsformer og hva en slem mann en gang sa på bussen. Dessuten står fortellingene, som personlige narrativer, langt på vei ufortolkede både av forfattere og redaktører. Mer vitenskapelige begreper om sammenhengen mellom erindring og identitetskonstruksjon innføres ikke.

Kort sagt framstår bokens formål ikke som forskningsorientert, noe som også indikeres i innledningen, hvor det slås fast at den er skrevet for et «bredt publikum». Berettigelsen, slik redaktører og utgiver ser det, synes å ligge i at vi kan og bør lære noe av de personlige erfaringene som formidles. Nå vil ikke jeg utelukke denne muligheten, det er mye man kan lære av, og de refleksjonene enkelte av forfatterne gjør seg er utvilsomt interessante. Det jeg stiller spørsmål ved er om Norge i 2006 var så ukjent med personer født utenfor Norge, eller med barn av disse, at en slik tilfeldig sammenstilling av individuelle erfaringer i bokform har noen misjon og berettigelse? Holder vi innledningen foreløpig utenfor, virker bokens pedagogiske prosjekt foreldet; det har noe åttitalls over seg, en ettersmak fra den gang velmenende oppdragerne tålmodig innprentet oss at ikke alle flyktninger fra Teheran var analfabeter; at det finnes en verden der ute hvor folk i noen grad driver med det samme som i Norge, bare ikke på norsk; at egentlig er vi alle like. Jeg kan jo ta feil, men faktisk tror jeg de fleste av oss har lært noe siden den gang. I inn-

vandringshistorisk sammenheng er det skjedd mye i Norge på 15–20 år. Fra grunnskoleklasser i tettbygde strøk til sykehjem landet rundt har folk i alle aldre gjort sine egne erfaringer med folk annetstedsfra. Uten å påta meg oppgaven med å oppsummere, er det rimelig å tenke seg at én erfaring mange har gjort seg er at noen fra andre steder på en del måter er lik en selv, andre ikke. Mot en slik bakgrunn risikerer *Mellom to kulturer* – på samme måte som NRKs program *Migrapolis* har vært det i ti år nå – å bli fanget i en tidsbestemt utgave av representasjonens paradoks; formidlingen av normalitet og variasjon gjøres gjennom en utskillelse og eksponering som i seg selv virker eksotiserende og stereotypiserende. Siden fortellingene i boken ikke har noe felles tema, hva er da kriteriene for utvalg og redaksjon, annet enn at forfatterne med ett unntak er født utenfor Norge?

Nå er jeg klar over at redaktørene for boken ikke vil akseptere en slik framstilling, noe som bringer oss til innledningskapitlet. Her framgår det nemlig at forfatterne etter redaktørenes oppfatning *har* noe til felles, nemlig den vanskelige erfaringen med Norge. Det er opplevelsen av å stå utenfor på grunn av sitt fødested som i følge redaktørene forener forfatterne og gjør dem kvalifiserte for deltakelse. For undertegnede løser imidlertid ikke dette problemet, snarere tvert i mot. Som Thomas Hylland Eriksen påpeker i sitt korte etterord til boken, viser fortellingene at forfatterne har svært *ulike* erfaringer med Norge og hvite nordmenn. Mens enkelte har møtt åpne hjem og inkluderende relasjoner, har andre hatt en langt barskere tilvenningsperiode. Mens enkelte – om enn tilsynelatende få – har funnet kvaliteter i Norge de setter pris på, bærer andre på et vedvarende ønske om å være et annet sted. Leser man historiene, slik Hylland Eriksen har gjort, ser man at denne ulikheten i erfaringer har sin bakgrunn i at det i stor grad er andre ting enn fødested – ting som kjønn, utdanning, klasse, solidaritetsarbeid og ekteskapsrelasjoner – som har vært bestemmende for forfatternes vei inn i det norske samfunnet. Heller enn å vektlegge dette erfaringsmangfoldet velger redaktørene – etter en pliktmessig konstatering á-la P3s Odin Jensenius (den halvøkologiske sauebonden fra Indre Namdal) av at «*vi e' alle individa*» – imidlertid å tolke deres ulike opplevelser inn i det de kaller «den store fortellingen om innvandrerene». Dette er fortellingen om dem som opplever at «(k)ategorisering og stigmatisering utgjør en betydelig del av tilværelsen deres» (s. 18). Problemet med redaktørenes versjon av denne store fortellingen er at i denne forsvinner Safia Yusuf Abdis og Emilio Carlis opplevelse av å kunne fortsette sitt politiske engasjement for spørsmål i sine opprinnelsesland, Maryam Azimis hardt tilkjempede konklusjon om at hun i Norge har trygghet og tilhørighet og Cong Zhaos nytelse av frihetsfølelsen som «en deilig bris». I motsetning til redaktørene synes disse forfatterne,

med sine blandede erfaringer, å ha en åpen og nyansert forståelse av at det norske samfunnet byr sine innvandrere både surt og søtt. Kanskje er det på tide å bygge ned de store fortellingene om innvandring i stedet for, som redaktørene gjør, å bygge dem opp?

Øivind Fuglerud

Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo

Sveinung Sandberg og Willy Pedersen

Gatekapital

Oslo: Universitetsforlaget, 2006

I vel to hundre år har Akerselva vært den synlige geografiske grensen i en klassesdelt hovedstad. I boka *Gatekapital* av Sveinung Sandberg og Willy Pedersen viser forfatterne hvordan Elvas bredder selv har blitt en møteplass for ulike sosiale klasser. Her finnes bygninger for elitens gode smak som Norsk Design – og Arkitektursenter, dyre leiligheter og hippe restauranter side om side med brune puber og samlingsplasser for forkomne mennesker. Her finnes også unge utstøtte menn som selger hasj langs nedre del av Akerselva. De fleste av dem har afrikansk utseende. De selger ofte til ressursterke etnisk norske kunder på jakt etter en rask og enkel handel.

For en ukyndig utenforstående ser selgerne like ut, men studien viser ulike livshistorier og ulike veier til elva. Den største gruppen er hiphop-gutta. De er ofte vokst opp i drabantbyer på østkanten, har trøblete familieforhold og problemer på skolen eller i arbeidslivet. De er sjelden tungt inne i hasjsalget. Elva er stedet der det skjer spennende ting, der de treffer annen ungdom med samme bakgrunn, og der de kan spille ut en identitet som kule, tøffe og overlegne. Pengene de tjener på hasjsalget brukes til iøynefallende forbruk og uteliv. Elva gir dem det de ikke kan hente ut andre steder i livet; på elva er det de som ruler. Den andre gruppen kalles falne gangstere. Den består av litt eldre unge menn som ofte er født og oppvokst i indre Oslo øst. De har mørkere livshistorier enn hiphop-gutta. De har tapt både i den legale og den illegale økonomien, ofte på grunn av eget rusmisbruk. Elva er et sted der de likevel kan innta lederroller basert på alder og tidligere erfaringer. Salget finansierer eget stoffbruk og nedbetaling av gjeld. Den siste gruppa er flyktingene. De er relativt nye i Norge, har store språkproblemer og er blitt passivisert av opphold på asylmottak. De har store problemer med å finne veier inn til arbeidsliv og til den norske velferdsstaten. Flyktingenes historie er først og sist en historie om stor fattigdom. Pengene fra hasjsalget blir

brukt til å dekke basale behov som mat, klær og bolig, men også et økende forbruk av hasj. Bokas beskrivelser av flyktningenes situasjon er indirekte en sviende kritikk av norsk flyktningepolitikk.

Guttas liv på Akerselva beskrives særlig gjennom klassiske avvikssosiologiske temaer som forholdet til rus, salg av dop og vold. Det empiriske grunnlaget er intervjuer og feltobservasjoner, langt de fleste er foretatt av Sandberg. Tyngst veier intervjuene i fremstillingen, tjue av guttene er inngående intervjuet, flere av dem flere ganger. I tillegg trekker forfatterne veksler på andre studier de har foretatt og særlig på inngående kjennskap til faglitteratur om subkulturer og om rusmisbruk. Det analytiske begrepet som knytter fremstillingen sammen, er begrepet som har gitt bokas tittel; *Gatekapital*.

Gatekapital

Begrepet er inspirert av Bourdieus begrep om kulturell kapital og viser til kunnskap, kompetanse, ferdigheter, egenskaper og objekter som tilkjennes verdi i en gatekultur. For å overleve på Elva må du øve deg i å slåss og å ta imot juling, ha et rykte som en man ikke kodd med, ha inngående kjennskap til ulike hasjtyper og ulike priser, kunnskap om rivaliserende grupper av selgere, vite hvordan du skal gjenkjenne og håndtere kunder, være årvåkne for politi, gjenkjenne sivilsnut, og beherske de talemåter som gir uttelling i hjelpeapparatet. Slik begrepet brukes, har det svært mye til felles med Elijah Anderssons begrep *streetwise* (1990), og som jeg selv har kalt å være *gategløgg* (2002). Felles er en røyskattaktig smartness, evne til både improvisasjon og organisering basert på ervervet kompetanse til å møte gatas utfordringer.

I boka understrekes gjentatte ganger at ervervet gatekapital er til lite hjelp i møte med det straitte storsamfunnet. Tvert om, gatas ferdigheter og gatestil vil telle negativt; gatekapitalen er en invers kapitalform som ikke lar seg transformere til andre former for kapital. Denne inverse formen tilskrives noen steder de konkrete ferdighetene – det er liten etterspørsel etter kunnskap om dopsalg eller ryktet som farlig i arbeidslivet – andre steder den suksessen stor gatekapital medfører. Underordnede arbeidsforhold i kjedelig rutinearbeid vil aldri kunne konkurrere med den respekt og de pengebeløp stor gatekapital kan forrentes i. På dette nivået er det selvfølgelig riktig at gatekapitalen ikke kan veksles inn i andre kapitalformer, og er også beskrevet av andre forskere med noe andre begreper. Jeg stiller likevel et spørsmålstegn ved denne vedtatte sannheten om gatas ferdigheter. Ut fra det lille vi vet om mennesker som har klart å finne veien tilbake til vanlig samfunns- liv, er evnen til raskt å lese mennesker og situasjoner, evnen til å etablere nettverk, evnen til å organisere og til å improvisere, og evnen til å utnytte

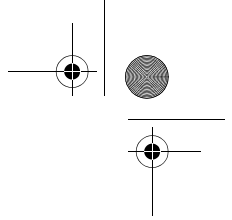
knappe ressurser, verdifulle goder på veien til et lovlydig liv. Også slike egenskaper er en del av de ferdigheter et utfordrende gateliv kan gi.

Don't tell, show it

Boka er spekket med gjennomgang av norsk og internasjonal forskning om gateliv. Isolert sett er gjennomgangen ofte mønstergyldig og formidler prisverdig klart kjernen i de ulike arbeidene. Det er likevel et problem at teori-gjennomgangen skjer på bekostning av presentasjonen av forskernes eget materiale. I stedet brukes studiegjennomgangene ofte til å slå fast at denne nye studien viser det samme, uten at leseren blir særlig kjent med det materialet som kan vise det. Andre gatestudier viser orden i det sosiale livet, f.eks. i form av hierarkidannelser. Med unntak av tilløp i kapittel to *Veier til Elva* – bokas mest vellykkete kapittel i tillegg til kapittel åtte *Mellom gata og Velferdsstaten* – gis det lite konkrete beskrivelser av det sosiale livet, nettverksdannelser, hierarkier og de prosessene som skaper den sosiale orden. De tette, mikrososiologiske beskrivelsene av hverdagsliv i miljøet på Elva er nokså fraværende. Forfatterne sier selv at de bare tidvis har fått innpass til å henge sammen med guttene og observere interaksjonen mellom dem og deres kunder. Det er forståelig. Innpass i illegale miljøer er sjeldne lykketreff i form av både flaks, tålmodighet og økonomiske rammer til å være lenge i miljøene. Men også i en studie som i hovedsak bygger på intervjuer, er det gode muligheter til å kartlegge og analysere interaksjonsmønstre. Det kommer jo an på hva man spør om og hva man leter etter. Presentasjonen av eget materiale kretser særlig rundt bakgrunnen for at guttene er på Elva, rundt rus og vold, og rundt forholdet til velferdsstaten, mindre om hvordan livet leves i samhandling med andre på Elva.

Hvor ble det av relasjonene?

Bokas begrep om gatekapital gir muligheter til andre, analytiske grep enn dem som er foretatt i studien. Her brukes begrepet for å overvinne motsetningene mellom økonomi og kultur, og mellom struktur og aktør. Det er fint. Men Bourdieus kapitalbegrep er langt fra analytisk uttømt med dette. Tvert om er begrepet særdeles velegnet til mikrososiologiske analyser, å beskrive forskjeller og avstander i sosiale hierarkier og undersøke hvilke typer av ressurser og kunnskaper som gir feltet struktur og mening. For Bourdieu ligger sosiologiens emne i de sosiale relasjonene. Jeg tror en analyse av Elva som et felt ville ført oss atskillig tettere på livet langs Elvas bredder og gitt oss dypere forståelse både for livets lettere og mørkere sider og for den praktiske logikk som hersker her. Forfatterens avvisning av å se Elva som et felt er lite avgjørende (at Elva mangler institusjoner og er lite stabilt). En feltanalyse ville

antakelig gitt muligheter til å belyse guttenes posisjoner i forhold til hverandre, hvilke muligheter elverommet gir til å posisjonere seg i forhold til andre i kampen om anerkjennelse, hvilke strategier som gir uttelling, om det er motsetninger mellom de ulike elementene i gatekapitalen (f.eks. i form av en autonom og en heteronom pol for å være i overkant Bourdieu-tro), og til feltets ytre maktfelt i form av hjelpeapparat og politi (politiets rolle er for øvrig påfallende snaut beskrevet i boka.) Poenget er ikke å kritisere en løs begrepsbruk som er kjettersk i forhold til læremesterens ortodokse bruk – den type inspirerte begreper er ofte av det gode. Poenget er snarere at i en bok som er så spekket med teorigjennomgang, er det synd at ikke dette analytiske sporet i stedet forfølges – både i innsamlingen av materialet og i teorien – i den hensikt å gi leseren mer nærhet og mer innsikt i praktisk elveliv. Det hadde vært å ta bokas fine tittel helt på alvor.

En sympatisk bok

På tross av slike innvendinger er Gatekapital en lesverdig bok. Boka er velskrevet og klar og velsignet fri for sosiologisk laugspråk. Guttene skildres med innlevelse og sympati. Selv om forfatterne burde stolt mer på eget materiale og lent seg mindre på annen gateforskning, forstår vi likevel atskillig mer av guttene og hvordan livet på Elva kan gi intensitet, spenning, mening, anerkjennelse og, for flyktningene, et levebrød, alt sammen goder som nektes dem av storsamfunnet.

Cecilie Høigård

Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo